

Бродников Алексей Спиридонович (1917-1998)

Алексей Спиридонович Бродников - поэт, прозаик, публицист. Саха Өрөспүүбүлүкэтин оскуолаларын үтүөлээх учуутала, Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылааҕа, Албан Аат уонна Аҕа дойду Улуу сэриитин I истиэпэннээх уордьаннар кавалердара, 1965 сыллаахтан ССРС Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ. Эрилик Эристиин аатынан литературнай бириэмийэ лауреата, Чурапчы улуусун Бочуоттаах олохтооҕо.

Алексей Спиридонович Бродников Чурапчы улуусун Төлөй нэһилиэгэр 1917 сыллаахха олунньу 26 күнүгэр төрөөбүтэ. Чурапчыга ШКМ оскуолаҕа үөрэнэр кэмигэр оскуола дириэктэринэн саха биллиилээх поэта Ефрем Степанович Сивцев-Таллан Бүрө үлэлиирэ. Оччотооҕу эдэр дьон, оскуола үөрэнээччилэрэ ис дууһаларыттан ылларан төрөөбүт литератураларынан дьаныһан туран дьарыктаммытара, үгүстэр хоһоон суруйуутунан үлүһүйбүттэрэ. Ол кэмнэ Чурапчытааҕы педучилищеҕа Николай Максимович Заболоцкай-Чысхаан саха тылын уонна литературатын учууталынан ананан үлэлии кэлбитэ. Николай Максимович Чурапчы сиригэр биир бастакынан литературнай куруһуогу салайан үлэлэппиттэрэ.

Ити курдук А. Бродников уус-уран тыл истин ийиитигэр ылларбыт, өрөспүүбүлүкэҕэ биллэр суруйааччыларга дьарыктанар дьолломмута. Оскуоланы бүтэрэн баран, олохтоох педучилищеҕа салгыы үөрэммитэ. Онтон 1936 сыллаахха Алексей Спиридонович төрөөбүт нэһилиэгэр Төлөйгө тахсан түөрт сыл устата учууталлаабыта. 1942 сыллаахха Чурапчытааҕы С.А. Новгородов аатынан педучилищени үөрэнэн бүтэрээт, сана учууталлаан иһэн Кыһыл Армия кэккэтигэр ынырыллыбыта. Свердлов куоракка байыаннай бэлэмнэниини ааспыта. Снайпер үөрэҕин барбыта. Онно тэриллитбит 20-с нүөмэрдээх туспа хайыһар биригээдэтин 188-с стрелковай дивизиятын састаабыгар киирэн, бастакы бойобуой сүрэхтэниитин Ильмень күөлгэ ааспыта. Бу издээннээх кыргыһыга, өстөөхтүүн хапсыһыга снайпер Алексей

Бродников атаѳар улаханньк бааһырбыта. Алексей Спиридонович Старай Русса, Смоленскай уонна Холм куораттары талабырдьыттартан босхолуур кырыктаах кыргыһыга кыттыбыта. Бааһыран госпитальга эмтэнэн үтүөрэн баран, авиационнай чааска анаммыта. Онтон сэриини түмүкгүүр улахан кыргыһыга кыттыбыта. Сэриигэ да сылдьан хоһоон суруйарын тохтоппотоѳо. Ахтылѳаннаах Чурапчытын буоругар 1946 сыл күһүнүгэр үктэммитэ.

Сэрииттэн эргиллэн кэлээт Чурапчытааѳы педучилище базовай оскуолатыгар учууталлаабыта. Онтон 1946 сылтан 1953 сыл олунньутугар диэри Дириннээѳи детдомга үөрэх чааһын сэбиэдиссэийинэн үлэлээбитэ. Манна кэргэнин Мария Харлампьевнаны көрсөн ыал буолбуттара. Ити кэнниттэн Хатылы оскуолатыгар саха тылын уонна литературатын учууталынан ананан үлэлээбитэ. 1955 сыллаахха Дьокуускайдааѳы учительскай институту ситиһиилээхтик үөрэнэн бүтэрбитэ. Чурапчыга «Сага олох» хаһыат эрдээксийэтигэр эрдээктэри солбуйааччынан, киэһээнни оскуолаѳа учууталынан үлэлээбитэ.

1959 сыллаахтан Алексей Спиридонович саха ааѳааччыларыгар лирик- поэт быһыытынан биллэн-көстөн барбыта, хоһооннорун кинигэлэрэ утуу-субуу тахсыталаабыттара. Ол курдук «Күөх чаранга», «Сиккиэр», «Хочо хоһооно», «Этигэн хомус», «Куорсуннаах оноѳос», «Хоһооннор», «Кыырайа көт, кынаттаах атым», «Айылгы туонабар» диэн хоһооннорун хомуурунньуктара, «Көмүскэ уута», «Арыллыбыт аартык» диэн романнара, «Чэрэкээттэ» кэпсээннэр, «Үчүгэийэн дойдусирэ!» диэн документальнай сэбэнин, кэпсээннэрин, очеркаларын, хоһооннорун хомуурунньуктара бэчээттэммиттэрэ.

«Көмүскэ уута» —саха литературатыгар сэрии тиэмэтин таарыйар бастакы роман. Өлүүнү-сүтүүнү хараѳынан көрбүт, охсуһуу хонуутугар чэгийэн этэ сэймэктэммит, сэрии бары ыарын чахчы этинэн-хаанынан билбит фронтовик автобиографическай хабааннаах айымньыта буолар. Сталинградтааѳы кыргыһы геройун, номоххо киирбит артиллерист Г.Д. Протодьяконов туһунан аан бастакы документальнай «Олонхо дойдутун хотойо» кинигэтэ 1965 сыллаахха бэчээттэммитэ.

Алексей Спиридонович хоһооннорунан «Күөрэгэйдэр ыллыыллар», «Таптыыр эбээт сүрэѳим», «Тааттаѳа», «Харыйа», «Татыйаана», «Сага уоттар», «Үчүгэийэн алааспар», «Интернатчиктар марштара» уо.д.а. норуот таптаан ыллыыр ырыалара айыллыбыттара. Кинини улууһун дьоно-сэргэтэ, суруйааччы доѳотторо олус ытыктыыллара. 1972 сыллаахха «Забайкалье көмүс күһүнэ» диэн суруйааччылар сүбэ мунньахтарыгар Чита куоракка уонна 1990 сыллаахха РСФСР суруйааччыларын VII-с съехигэр Москва куоракка баран кыттыыны ылбыта. 1985 сыллаахха Улуу Кыайыы 40 сыла туолуутугар Чурапчы улууһуттан 40-чэ бэтэрээн Москванан, Герой-кириэппэс Брехинэн, Украина, Белоруссия ытык-мааны сирдэринэн экскурсияѳа сылдыбыттара. Ол сырыыларын туһунан талааннаах поэт

ахтыыларыгар, хоһоонноругар суруйан дьонугар-сэргэтигэр, ааҕааччыларыгар билиһиннэрбитэ.

Алексей Спиридонович Чурапчы улууһун «Саҥа олох» хаһыатыгар үлэлиир сылларыгар айар үлэҕэ сыстаҕас эдэр талааннаах дьону таба көрөн, кэмигэр өйөөн, иитэн таһаарбыта. Олортон саха литературатыгар бэйэлэрэ туспа суоллаах-иистээх суруйааччылар С.А. Попов-Сэмэн Тумат, Семен Семенов, Иннокентий Левин, Октябрина Колесова, Петр Захаров, чугас аймаҕа П.П. Федоров-Сомоҕо уо.д.а. буолаллар. Төрөөбүт сиригэр, Төлөй нэһилиэгэр, «Бродниковская ааҕыылар» диэн үөрэнээччилэр научнай-практической конференциялара тэриллэн ыытыллар.

Лирик-поэт, прозаик, учуутал Алексей Спиридонович Бродников суруйааччы Эрилик Эристиин аатынан литературнай бириэмийэ лауреата, Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооҕо этэ «Албан Аат» уордьан 3-с, Аҕа дойду Улуу сэриитин I истиэпэннээх уордьаныннарынан уонна «Бойобуой үтүөлэрин» иһин мэтээлинэн бэлиэтэммитэ. Кини 81 сааһыгар 1998 сыллаахха от ыйын 25 күнүгэр ыалдьан өлбүтэ.

Айымньылара

Күөх чаранга : хоһооннор, ырыалар хомуурунньуктара. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1959. —40 с.

Кулун туйаҕа : хоһооннор : кыра саастаах оҕолорго. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1962. —23 с.

Сиккиэр : хоһооннор : кыра саастаах оҕолорго. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1963. —23 с.

Тэһии кулуммун тэһииннээн. —Якутск : Кинигэ изд-вота, 1963. —25 с.

Хочо хоһооно : кыра саастаах оҕолорго хоһооннор. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1966. —32 с.

Этигэн хомус : хоһооннор, ырыалар / ред. П. Д. Аввакумов ; худ. В. С. Карамзин. - Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1967. —80 с.

Куорсуннаах оноҕос : кыра саастаах оскуола оҕолорго хоһооннор. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1970. —24 с.

Хоһооннор / ред. С. И. Тимофеев ; худ. М. П. Шадрин. —Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1977. —128 с.

Куорсуннаах оноҕос : кыра саастаах оҕолорго хоһооннор, поэмалар / ред. В. А. Тарабукин. - Якутскай: Кинигэ изд-вота, 1981. - 80 с.

Кыырайа көт, кынаттаах атым : орто уонна улахан саастаах оскуола оҕолоругар хоһооннор. — Дьокуускай: Кинигэ изд-вота, 1984. - 96 с.

Айылгы туонабар : хоһооннор, поэмалар / ред. С. И. Тимофеев; Е. И. Третьякова уруһуйа. – Дьокуускай : Кинигэ изд-вота, 1987. – 240 с.

Көмүскэ уута : роман / А. Д. Васильев ойуута. — Дьокуускай: Бичик, 1993. — 326 с.

Арыллыбыт аартык : роман / А. Д. Васильев ойуута. — Дьокуускай: Бичик, 1993.- 240 с.

Үчүгэйиэн дойду сирэ : документальной сэхэн, кэпсээннэр, очеркалар, хоһооннор. - Дьокуускай: Бичик, 1997. – 174 с.

Чэрэкээттэ : орто саастаах оҥолорго кэпсээннэр / худож. И. Б. Пестряков. Дьокуускай : Бичик, 2002. – 96 с.

Кэпсээннэр, хоһооннор, поэмалар : орто уонна улахан саастаах оскуола оҥолоругар / хомуйан оҥордо, киирии тылы суруйда С. А. Попов-Сэмэн Тумат. – Дьокуускай: Бичик, 2010. – 128 с. – (Саха суруйааччылары – оҥолорго).

Үчүгэйиэн алааспар : хоһоон // Саҥа олох. - Чурапчы. - 2015. - Атырдьах ыйын 15 к. - С.2.

Олобун уонна айар үлэтин туһунан

Айылгы туоналаах суруйааччы тэлбит суола : (поэт, фронтовик, прозаик, публицист, учуутал Алексей Спиридонович Бродников олобун, айар үлэтин туһунан бэлиэтээһиннэр) / Сэмэн Тумат. — Дьокуускай: Сайдам. - 2017. - 144 с.

Ахтылҕан кутаата / лит ред. С. А. Попов-Сэмэн Тумат. – Дьокуускай: Бичик, 2005. - 192с.

Алексей Спиридонович Бродников // Чурапчинский улус : история, культура, фольклор / Администрация МО "Чурапчинский улус (район)"; АН РС (Я) ; Ин-т гуманитар. исслед.; редкол.: Б. Н. Попов (отв. ред), А. С. Иустинова, Н. И. Дьячковский и др. - Якутск, 2005. С. 268-269.

Бродников Алексей Спиридонович // Албан ааттара өлбөөдүйбэт / И. М. Павлов. - Чурапчы, 2016. – С. 83-84.

Бродников Алексей Спиридонович САССР үтүөлээх учуутала, ССРС Суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ // Чурапчыттан сириэдийэн / хомуйан оҥордо М. А. Герасимова-Сэнээрэ. — Дьокуускай, 2009. – С.36-39.

Слепцова, А. Алексей Спиридонович Бродников // Сиэннэрбэр суруйааччылары сэхэргиим / Анна Слепцова-Туобу Аана. – Дьокуускай, 2008. – С. 97-100.

Сосин, И. М. Чурапчытын айылҕатын суохтуура // Уйулҕам уйан убайдара / И.М. Сосин. -Дьокуускай, 2013. – С. 242-248.

Тумат, С. Алексей Спиридонович Бродников, поэт // Олох хатан кырдьыга : эссе-ахтыы, хоһооннор, пьеса, поэма; фронтовик-суруйааччылар интервьюлара, сэрии сылларынааҕы кинигэлэр / Сэмэн Тумат. — Дьокуускай, 2015. – С. 17-20.

Тумат, С. Алексей Спиридонович Бродников // Уот сэрии кэпсэтэр тылынан / хомуйан оҥордо С. А. Попов–Тумат. — Дьокуускай, 2005. – С.93-96.

Урсун. Учуутал, буойун // Алтыһылар. Анаарыылар : ахтыылар, дакылааттар / Урсун. - Дьокуускай, 2010. – С. 24-27.

Федоров, П. П. Төлөйтөн төрүттээх, уйаҕас изйиилээх лирик-поэт / П. П. Федоров– Сомоҕо // Төлөйтөн төрүттээх [хомуйан оҥордо Е. С.

Ксенофонтова; ред. С. А. Попов- Сэмэн Тумат]. — Дьокуускай, 2002. - 216 с. - (Саха сириҥ нэһилиэктэрэ). С. 59-64.

Алексей Спиридонович Бродников : (некролог) // Чолбон. 1998. N 7. – С. 96.

Далбаева, М. Алаас ырыаһыта: [А. С. Бродников төрөөбүтэ 85 сылыгар] / Марфа Далбаева // Саҥа олох. - Чурапчы. - 2002. – От ыйын 2 к. – С. 3.

Данилов, С. Р. Кэрэ лирикалаах киэн туттар поэт : [А. С. Бродников 90 сылыгар] / Роман Данилов // Саҥа олох. - Чурапчы. – 2007. – Кулун тутар 1 к. – С. 2.

Данилов, Р. Өрө көтөбүллэн бэлиэтээтилэр : [А. С. Бродников төрөөбүтэ 85 сылыгар] / Роман Данилов // Саҥа олох. – Чурапчы. – 2002. – Кулун тутар 2 к. – С. 2.

Дыдаев, Д. Чурапчы поэтыгар : [А. С. Бродниковка анабыл хоһоон] / Дмитрий Дыдаев // Саҥа олох. - Чурапчы. – 1990. – Ахсынньы 8 к. – С. 3.

Левин, И. Поэт Айылгы туонатыгар : [А. С. Бродников 80 сылыгар] / И. Левин // Саҥа олох. - Чурапчы. – 1997. – Олунньу 25 к. – С. 3 ; Кулун тутар 1 к. – С. 5.

Луковцев, В. Н. Дьин поэтты сайаҕас, аһаҕас майгылааҕа : [А. С. Бродников төрөөбүтэ 90 сылыгар] / В. Н. Луковцев // Чолбон. – 2007. – No 2. – С. 71-74.

Маркова, Т. Кыырайа көтөр «Кынаттаах ата»! / Татьяна Маркова // Саха сирэ. 2017. – Олунньу 22 к. - С. 22.

Попов, С. “Ырайга да аттанарбар ырыам хаалла диэбим...” / Сэмэн Тумат // Саҥа олох. - Чурапчы. – 2017. – Олунньу 16 к. – С. 3-4.

Самсонова, Т. Сэри кэмин суруйбута : [А. С. Бродников төрөөбүтэ 85 сылыгар] / Тамара Самсонова // Чолбон. 2002. - No2. – С. 87.

Саха сириҥ буйун суруйааччылар // Чолбон. – 2015. – No 5. – С. 8-9.

Төлөйгө – "Бродников аабыылар" // Саҥа олох. - Чурапчы. – 2016. – Кулун тутар 12 к. - С. 2.

Тумат, С. Нарын тыллаах поэт : [А. С. Бродников төрөөбүтэ 75 сылыгар] / Сэмэн Тумат // Саҥа олох. - Чурапчы. Чурапчы. – 1992. – Олунньу 25. – С. 3 ; Чолбон. – 2007.

Тумат, С. Саныыр Чурапчыҥ халлаанын / Сэмэн Тумат // Саҥа олох. Чурапчы. - 1990. - Ахсынньы 8 к. - С. 3.

Федоров, П. П. Кинилэр кыайыны уһансыбыттара / П. П. Федоров–Сомоҕо // Саҥа олох. - Чурапчы. – 2015. – Кулун тутар 17 к. – С. 2.

Федоров, П. П. Суруйааччыны үйэтитэр соруктаах : [«Бродниковскай аабыылар»] / П. П. Федоров-Сомоҕо // Саҥа олох. - Чурапчы. - 2004. - Олунньу 17 к. – С. 2.

Федоров, П. П. Төрөөбүт алааска махтал : [А. С. Бродников төрөөбүтэ 90 сылыгар] / П. П. Федоров-Сомоҕо // Саҥа олох. - Чурапчы. – 2012. – Кулун тутар 15 к. – С. 3.

Федоров, П. П. Уйаҕас иэйиилээх лирик-поэт: [А. С. Бродников төрөөбүтэ 90 сылыгар] / П. П. Федоров-Сомоҕо // Саҥа олох. – Чурапчы. – 2002. – Олунньу 23 к. – С. 2.

Бродников Алексей Спиридонович : биобиблиографическай ыйыннык / Чурапчытааҕы кииннэммит библиотечнай ситим / [хомуйан онордо Е. Н. Макарова ; ред. В. П. Лонгинова; компьютернай верстка Е. Н. Макарова]. – Чурапчы, 2015. – 35 с.